

**BOLTXBEBIKIAK, EGUZKITZA TA HONEN
SAIO «GIZARTE-AUZIA» BARRIRO**

Bai, jauna, Boltxebikeek eta euren senitartekoez -nork uste izan eban?- hirurogetamar urteko zigor-jaurriko erresumaldi ostean porrot egin dabenean hain zuzen, plazaratu da bigarren aldiz Juan Bta. Eguzkitzaren azken liburu hau.

Eguzkitzak, saio barribera hau 1935 garren urtean argitaratu eban. Horraitino, 1937 garren aurtean, gorriek barik eskumatar eritxenek sartu eben preso abade hori. Eta 65 urte besterik ez ebazanean, Lemoa bere jaioterrian hil zan bakartadean, apaltasunez eta beharizanean.

Bera hain zintzoa izanik, sasoiari egoanean, arerioak jarki jakozan. Abertzalea zala susmatu ebelako. Gerrate zitala hasi eta hurrengo urtean, 1937 g., arerioek jarki osterara be. Abertzalea zala susmatu ebelako. Hil eta gero be, haren begiko zamarraren bila ibili danik izan da.

Bigarren argitarapen honetan Andres Urrutia izan da eragile jaseko ta aitabitxi. Liburua Eusko Jaurlaritzaren gerizan, Klasikoak (42) txortan girotu dau.

Euskerazale ta irakurleek Eguzkitze gehienbat ahaztuta daukela edota ezjakinean, emon deuta senak eskribau gazte honi. Txalogarria beronen asmoa ta egitadea.

Urrutiak «Sarrera» labur baizen mamintsuan, hainbat alderdi erakutsi ditu: Eguzkitza nor izan zan, haren grina langilea, jokabidea eta jarduna, eta utzi zituan lanak. Haren hitzaldi argi ta biribilak ixilak jan ditu, zoritxarrez.

Taket sendoak bailiren, xede bi lurrean sartu eta tente-tente jarri ditu Urrutiak:

a. Ordurarte euskerearen inguragian, erdi arlote, arrotz eta ezezaguna zan gizarte arazoa don Juanek zelan gure berbetaratu ehan;

b. Euskaltzain jakintsu ta azkor horren hizkerea zein modukatoa izan zan; eta jakina, haren ideiak eta jardukizuna, berezko argi-ilunakaz, oraingoez jakin ahal dagiezan.

Izan be, belaunaldi biko irakurleak lemoarraren euskal-ekarpenaz beraurik dagoz eta.

* * *

Euskal-idazlerik gehienak abade eta fraile izan direana, jakina da. Ausaz, langile ugariago behar zan ardantzan, sail eskasa gertatu da. Are eskasagoa, ostera, kaltzadunen saila.

Gizaldirik gizaldi jente eskoladurik gitxi izan zala zurigarri bedi. Eta guztiz penagarri, euskerearen esparruan ikasitakorik banakaren bat baino ez izatea.

Horrek ekarri dau lau mendetan egin zirean, euskal libururik gehienek eleizako edukia izatea: Jaungoikoa, sinismena, aginduak, sakramentuak, birtuteak, arriskuak eta infernua. Ordurako labakitua egoana lubarri bihurtu nahi izan dabe idazle askok, eta moduren baten, bestek urraturiko bideari segi. Besterik egiterik buruak emon be ez. Arimearen ardurak, guztiz be.

Alabaina, hau da kontu zelebrea. Erlegino arloan sarturikoak izan dira, zori onez, euskal ele ta solasa ele idatzi bihurtu dabenak. Eurak izan dira gehienbat hiztegi eratzailleak, herri-jakintzea batu dabenak. Beste hizkuntzen eretzean berankor baina, gurean olerkari ta nobelagille goiztar izan direanak.

Eguzkitza be abadea zan. Bere gardia ikastea ta irakastea. Oneraspen gaiak zuzperten ahalegin egin eban. Santuen bizitzak euskeraz jarri ebazan. Emakumeen mundua aztertu eban, artikulu jakingarriek idatzirik. Euskerea bera, sakonkiro arakatu eban.

Eta guzti hori, bere eguneroko lana, Lekeition Latinidadeko irakasletzea ardura zoliz beteaz.

Jan-edanetarako ez baina, lanerako eukan joereari amore emonez, aldi haretan bolbol irakiten ziharduan gizarteko ezinegonaren zioaren barri ta zarraparrearen barri jakin behar ebala otu jakon. Eguzkialdean paradisu gorria han egoan. Paradisuan, bai gero?

Irakasle gorritzakoen auzimauzi, esate ta abarrak jakin; eukitsuen eta goikaldekoan larregikeriak, eta bestalde langileria behartsu ta bizkarrean karga astunez... gizartearen ordurarteko bizimodua iraulia izango zala zan entzutea; eta halanik, gikoak behera, ta behekoak gora, nahiz-ta hauze ez jakin.

Osapidea izan eitekean doktrinea eskuar eukan. Arean be, Eleiza katolikoaren amasan ebilena.

Une horretan Eguzkitzari jardukizun barrirako elementu laburrak, hitzak falta jakozan. Josteko, untzeak eta akerrak eta bandak falta.

Aldian aldiko, zorretan sartzea ez zan aro ona orduan. Oraintxe gagoz zorrez beteta, hizketan eta diruetan, eta danok nasai.

Elementuok euskal sutegiko junguran moldatzen ahalegin egin beharko.

Ordu onean edo txarrean.

Itaurrekorik be ez, aukeran. Seinak jαιο behar, eta troxik ez. Halan be, beste lau hizkuntza jakin arren, arazo horretako lerroak euskeraz idatzi ebazan, pioneru bilakaturik.

Gurean, hizkuntzea ez da letra bihurtu beranduarte. Hor izan dira bertsolariak eta testulariak, ipuin esaleak, sermolariak, esatariak. Entzuleak nahikoa, irakurlerik gitxi, gizaldiak gizaldi. Uretan angulak lez, banakeria.

Berein liburutan deabrua protagonista. Honek bai izenak euskeraz: txerren, satsua, tuxuri, akilimarro, prakagorri, demonino, barraban, beste mutila... Deabruen antzerki pastoral bat egiteko aina lagun.

Pekatuaren txirikordan batez be, seigarrena buru. Eta pekatarien artean, agurak hezeen. Gerotik gerorako horretan, atsoek maila apaleko dirudie, dinot ba. Eta «Axular» dot orain gomutan.

«Axular»... bai, ba. Gizonari, salbamena lortu egian, liburu jori baten lehenengo zatia eskini eutsan, egitez; bigarren partea idazkete lagan eban ezkerro. Idazle nafarrak 87 urte zituen GERO liburua argitaratu ebanean, eta hurrengo urtean hil egin zan.

Nafarra «euskal idazlerik bikainena», «Orixe»-ren behinolako berbetatik. Lekuona zaharraren esatez, GERO latin kutsu ta guzti, euskal libururik aipatuena. Zera, gorringo bikoa, Bilbon esaten dakien lez. Koldo Mitxelenaren ustez, gehienbat goretsiriko liburua.

Askatasun haundiz maneatu eban urdazubiar apez jakitun eta bakunak bere orrien txortea. Askatasun haundiz -aita Granadaren

edo besteren baten putza bai ala ez, hor konpon- hainbat gizon argiren eretxiak irabiatuz.

Esan dagigun nafarra, agurearen luzamenduaren bildur zala. Horraitino, aita Bartolo gazteen bildur zan; antza danez neska-mutilak abotxak lakoak izan eitezan gura eban. Abotxa odolbako arraina da, txikerra, bokartaren taiukoa.

* * *

Orain berrogei urte inguru, berandu, mihaztatu neban lehenengoz idazle nafarraren ezia. Gozaro ta harrimenez, hatan be. Eta harrezkero idazle hau estimadu dot, bere lanari euskal amasa bedegarra dario ta. Euskaldun zaharraren ohiartzuna. Maixua, erabat esan.

Horraitino zer jazo da, zer agitu da?

Maixu hain haundia izandakoak, ez ikasle ez jarraitzaile lerdetik lortu ez dauala.

Zelan? Belan ta kapelan -esakune antzinekoaren herbak.

Espanturik gerta ez dadin, besteren hitzez azalduko dot bertatik. Koldo Mitxelenak -hau be, maixua, noski- bere liburuan (Historia de la Literatura vasca, 1960, 74 orr.) jarri ebana, dagoen dagoenean landatuko dot: «La argumentación es clara y directa, los argumentos ad hominem están seleccionados y presentados con rara habilidad y el lenguaje es de una franqueza que ya no vuelve a encontrarse en los libros vascos de piedad».

Ta hiru mende iragan dira.

«Axular»-ek bere lanegin literaturatsuan ba ditu orraziak eta garrangak. Eguzkitzak, bere ele gartxuan, langak. Aren bere, garbikerian... zikindu ete dan uste dauanik be, ba da ta.

Eta eutsi honi! Aita Uriarteri barriz, latin testuei lotuegitxu ari izan dala akometidu deutsoe. «Nagusi jauna, hauxen da lana...»

Barrero be, esan beharra da. Lemoarra batez be, hizlaria izan zala eta haren etorria berbaldian edota idazterakoen trenbide berberetara izan ohi zala. Esale ona, argiro ta jasean amaitu ohi eban azaldu beharretara. Euskal hitzuraren jatorrean; ardatzean ez egoan hondarrik, koipea baino.

Anaforikorik be ez, of course.

Etenik ez errenik ez haren ahoan. Errenak, orain ditugu. Alkarrizketetan, telebistako bariketetan entzulea lotsatuta geratzeko bestean... «eta bueno, eta ba... ba... ba, eta orduan... osea, ba... ba... ba... eta bueno»... Letania dinozu?

Euskaldunak total edo berbartu bihurtuko ete dira?

Betoz prestamuak preminea danean, baina prosodia lorrinduten badogu, akabo artoak! Euskerea, latinaren antzean, paperetan soilik geratuko.

Eta azkenik, harira bihurtuz, «Orixe»-ren berba honeek Eguzkitzari buruz: «Gai zailetan eta argi euskeraz au baino obeki mintatu denik ez dakit ote den Euskalerrian»

Eusebio Erkiaga

1991